

Preveliko oslanjanje Jugoistočne Evrope na lignit je realnost zbog koje zahtevi EU za prelazak na čistije oblike energije predstavljaju kompleksan poduhvat. Međutim, čini se da uključivanje kineskih kompanija u regionalni energetske sektor odražava upitnu posvećenost balkanskih država održivosti, omogućavanjem „prljavih“ energetskih projekata - koje zapadni finansijeri više nisu spremni da podrže. Termoelektrana Kostolac u Srbiji predstavlja primer na kome se može ispitati uticaj kineskog kapitala u odlaganju prelaska na čistije oblike energije, omogućavanjem održavanja političke sklonosti države za proizvodnju energije zasnovane na ugljeniku.

Srpska kompanija Elektroprivreda Srbije (EPS) gradi novu elektranu na lignit snage 350 MW u Kostolcu, na severoistoku zemlje, pored dve već postojeće jedinice. Ovo je druga faza projekta koji je realizovala kineska kompanija China Machinery Engineering Corporation (CMEC), a finansira ga je China Export- Import Bank (China Exim). Prva faza, za koju je ugovor o finansiranju vredan 293 miliona dolara potpisan 29. decembra 2011. godine između Vlade Republike Srbije i Kine, sastojala se od modernizacije postojećih jedinica, izgradnje sistema za odsumporavanje, terminala na Dunavu i pripadajuće železničke infrastrukture.

Vlada Srbije potpisala je sporazum sa CMEC-om o izgradnji nove jedinice u novembru 2013. godine. Nije obavljena tenderska procedura, jer su kineska i srpska vlada 2009. godine potpisale međuvladin sporazum kojim se zajednički projekti oslobađaju obaveze raspisivanja javnih tendera. Nakon potpisivanja komercijalnog sporazuma sa CMEC-om, u decembru 2014. godine između Vlade Srbije i Eksim banke dogovoren je zajam od 608 miliona dolara za novu jedinicu i proširenje rudnika lignita Drmno, čija će se godišnja proizvodnja, prema EPS-u, povećati sa devet do dvanaest miliona tona.

Pripreme za projekat Kostolac započele su u januaru 2015. godine, kada je srpski parlament ratifikovao - u brzjoj proceduri osmišljenoj da minimalizuje kontrolu opozicije - drugi sporazum o zajmu sa kineskom bankom. Od tada, projekat ima brojne nepravilnosti.

Prvo, srpska vlada je uzela zajam u ime državne kompanije EPS, pokrećući pitanje poštovanja obaveza u pogledu državne pomoći prema Sporazumu o energetskoj zajednici. Drugo, u rezimeu studije izvodljivosti izostavljeni su troškovi ugljenika, pod pretpostavkom da će ih pokriti država. U praksi, međutim, pravila o državnoj pomoći, koja se primenjuju na Srbiju kao potpisnicu Ugovora o energetskoj zajednici, zabranjuju ovu vrstu isplata.

Istovremeno, analiza osetljivosti projekta, koja uključuje troškove ugljenika, ne ostavlja sumnju da je i niska cena CO2 dovoljna da postrojenje ne bude ekonomično. I na kraju, nakon što je Evropska unija ažurirala svoje zakonodavstvo koje reguliše industrijske emisije u novembru 2017. godine, Kostolac B3 bi sada bio u obavezi da se pridržava ograničenja

emisija strožijih od onih utvrđenih u odluci o EIA iz oktobra 2017. godine. To znači da kada bi Srbija nastavila ka pristupanju EU, Kostolac bi već bio opterećen skupim troškovima retrofita neophodnim za usklađivanje postrojenja sa EU standardima.

Pored pomenutih nepravilnosti, projekat uključuje značajne troškove zaštite životne sredine. Ako se projekat dovrši, selo Drmno, u kome grupa meštana zahteva preseljenje, ostalo bi odsečeno od ostatka sveta, sa kompleksom elektrane Kostolac B na severu, ogromnim otvorenim rudnikom Drmno na severo-istoku, istoku i jugu i na zapadu novim pristaništem na Dunavu, gde se dovozi oprema za novu jedinicu. Mnogi meštani imaju oštećenja na svojim kućama zbog rudarskih operacija koje isušuju podzemnu vodu i uzrokuju potonuće tla, ali i zbog vibracija teške mehanizacije koja deluje preblizu njihovim kućama. EPS je već otkupio većinu poljoprivrednog zemljišta na seoskom ataru kako bi osigurao da se planovi za proširenje rudnika nastave bez protivljenja. Ironično je da lokalno stanovništvo nema mogućnosti drugog zaposlenja osim u istoj kompanije čiji rudarski postupci uništavaju njihove kuće i zagađuju vazduh.

Tokom tragičnih poplava koje su zadesile Balkan 2014. godine, termoelektrana Kostolac B izbegla je da bude poplavljena zahvaljujući neumornom radu zaposlenih u postrojenju, vatrogasaca i civilnih dobrovoljaca. Iako su njihovi naponi bili uspešni - za razliku od TE Kolubara i Nikola Tesla, koje su ozbiljno pogođene poplavama - kasnije te godine nove poplave su na nekoliko dana zatvorile blok A2, dok je rudnik Drmno takođe bio delimično poplavljen.

Procena uticaja na životnu sredinu predstavlja ključni aspekt u slučaju Kostolac. Prva procena uticaja na životnu sredinu za Kostolac B3 odobrena je u decembru 2013. godine, ali nije uključivala analizu prekograničnih uticaja (lokacija se nalazi samo 15 kilometara od rumunske granice) i ima brojne druge nedostatke. Zbog toga, ekološka nevaldina organizacija CEKOR je osporila studiju pred upravnim sudom u Srbiji, a pred Implementacionim komitetom Espoo Konvencije Bankwatch Rumunija. Implementacioni komitet Espoo Konvencije je u martu 2015. godine primetio da se verovatnoća značajnog štetnog prekograničnog uticaja ne može isključiti. Zbog toga je Implementacioni komitet tražio od Srbije da ispuni svoje obaveze iz Konvencije i da obavesti Rumuniju o EIA. Ovo je prvi put da je Komitet pokrenuo inicijativu koja se odnosi na prekogranične uticaje elektrane na ugaj. U junu 2016. godine, srpski upravni sud presudio je da odluku o odobrenju procene uticaja na životnu sredinu treba ukinuti, na osnovu argumentacije CEKOR-a.

Novi EIA proces odvijao se 2017. godine, uključujući prekogranične konsultacije, i studija je odobrena u septembru. Međutim, i dalje nije uspela da obezbedi poštovanje ažuriranih EU standarda za zagađenje, takozvani LCP BREF, i nije se bavila zabrinutošću stanovnika

Drmna koja se odnosi na zdravlje i imovinsku štetu. Zbog toga, CEKOR je ponovo osporio odluku na sudu. U septembru 2018. godine, Sekretarijatu Energetske zajednice podneta je žalba od strane CEE Bankwatch i CEKOR-a, u kojoj se navodi da Srbija ne poštuje EIA direktivu za projekat proširenja rudnika Drmno. Shodno tome, Implementacioni komitet Espoo Konvencije ponovo je otvorio istragu o proširenju rudnika, zbog toga što je sprovedena bez prekogranične procene uticaja.

Ukratko, uprkos ekonomskim, ekološkim i zdravstvenim problemima, srpska vlada je odlučna da nastavi sa ovim projektom, što ukazuje na visok nivo političke volje koji nadjačava pitanja o ekonomskoj izvodljivosti i održivosti. Kostolac B3 označava se kao najvažniji projekat energetske infrastrukture u zemlji u poslednjih trideset godina i naveden je kao prioritet u programu primene energetske strategije države. Dok finansiranje i izgradnju obavljaju kineski akteri, projekat se uglavnom kreće zahvaljujući istrajnoj domaćoj političkoj posvećenosti. Istovremeno, zapadni institucionalni zajmodavci nisu sledili takav pristup u zadovoljavanju domaćih, evropskih i međunarodnih propisa i normi. Oni sprovode transparentne ekološke, socijalne i politike pristupa informacijama, koje olakšavaju pravovremeni socijalni nadzor čak i bez prevelike podrške države domaćina, kao što prestanak finansiranja uglja od strane Evropske investicione banke, Evropske banke za obnovu i razvoj i Svetske banke jasno pokazuje. Suprotno tome, kineskim infrastrukturnim projektima upravlja Sporazum o bilateralnoj saradnji iz 2009. godine, koji državu domaćina obavezuje na pružanje administrativne podrške. Predugovor o realizaciji projekta kaže da će nacionalna elektroenergetska kompanija Srbije obezbediti svu potrebnu dokumentaciju, ali ne postoje odredbe mimo ove opšte i nejasne posvećenosti, ne postoje reference koje bi se odnosile na aspekt održivosti projekta, niti su one prisutne u sporazumu o finansiranju između Vlade Srbije i kineske Eksim banke. Ovaj nedostatak usaglašavanja sa mehanizmima za nadzor znači da kineski investitor mora slepo verovati državi domaćinu da će se pobrinuti za zakonitost projekta. Ipak, bez potrebnih instrumenata transparentnosti, nadzor od strane domaćeg civilnog društva i regionalnih regulatornih okvira je težak, ostavljajući takve projekte ranjivim zbog nameravanih i slučajnih zloupotreba i kršenja pravila i normi.

Izvor: journals.sagepub.com